

Негодяєва С.А. Інтерпретаційна модель сучасника в новелістиці Дмитра Боярчука: аксіологічний підхід // Вісник Луган. нац. пед. ун.-ту ім. Т. Шевченка. – 2012. – № 3 (238). – С.30-35.

УДК 372.882.116.12

С.А. Негодяєва

ІНТЕРПРЕТАЦІЙНА МОДЕЛЬ СУЧАСНИКА В НОВЕЛІСТИЦІ ДМИТРА БОЯРЧУКА: АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Незважаючи на посилену увагу до проблем літературного краєзнавства в сучасний період і низку праць учених-методистів Н. Волошиної, В. Неділька, Є. Пасічника, Б. Степанишина та інших про пріоритетність власного, близького, регіонального в літературі, дослідження впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітньої школи літературного краєзнавства залишається проблемою актуальною. Ставлення до літературного краєзнавства як до літератури невідірваної від єдиного і цілісного навчально-виховного процесу, яке спостерігалось в дидактиці, починаючи із 40-50-х років минулого століття, підштовхнуло науковців до створення літературно-краєзнавчих напрямків у роботі вищих навчальних закладів філологічних спеціальностей.

Цей науковий аспект був превуалюючим у науковому колі Івана Білогуба, завідувача кафедри української літератури Луганського державного педагогічного інституту з 1971 по 1990 рік. Саме його авторський курс із літературного краєзнавства став вагомою підвалиною для розвитку наукової методологічно потужної школи на Луганщині, до складу якої треба зарахувати студійні доробки О. Галича, О. Бровко, І. Бойцун, Л. Неживої, О. Неживого, О. Скиби, Т. Пінчук, Н. Таран, Н. Філоненко та інших.

Проте, безперечною проблемою для словесників-практиків залишається відсутність методичного інструментарію для конструювання уроків літератури рідного краю (художнього та фактажного матеріалів, методичних розробок тощо). Наша розвідка покликана саме на вдосконалення роботи вчителя в даному аспекті.

Її метою ми обрали дослідження рецепції сучасника в новелістиці Дмитра Боярчука в аксіологічному ракурсі. Домінанта його творчості – “диво людської душі” – удало вкорінюється в особистісну орієнтацію справжньої людини, що живе за законами власної совісті. Цієї чесноти, на жаль, іноді бракує нашим сучасникам незалежно від віку, статі, національності. А новели письменника, на нашу думку, це сучасні твори для сімейного прочитання. Промовистою характеристикою мистецьких пошуків Д. Боярчука стали слова М. Малахути: “... новели

Дмитра Боярчука несуть у собі досить гострий сюжет, непримеренну боротьбу характерів, проте не на детективній площині, що зараз модно, а на притостоянні морального, духовного, поведінкового у своїй простоті начала, що йде від совісті” [1, с. 197].

Моделювання дослідження новел письменника в зазначеному ракурсі дає можливість “... за стилем та художнім напрямом побачити людину, відчутти спільність тривог та уподобань, створює умови для вибудовування кожним учнем/студентом власної системи цінностей, що в свою чергу стане основою “олюднення знань”, тобто реалізації емоційно-ціннісної лінії літературного компонента нового державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти” [2, с. 99]. Аксіологічний підхід у вивченні новел Д. Боярчука, безапеляційно, визначатиме реалізацію усіх завдань, заявлених реципієнтом під час їх інтерпретаційного прочитання. Бо *аксіо* як цінність, що визначає мотивацію будь-якого вчинку, формує норми, стиль поведінки сучасного читача.

Когнітивний підтекст новелістики письменника щирий та відкритий: оповідь реалізується через перетин “сприйняття життя митця та його творчості як перетину різного рівня смислів про цінність особистості, її буття, пізнання світу” [2, с. 100]. І цей діалог передбачає, перш за все, контексту біографічного, текстуального, соціально-історичного та культурного.

Джерелознавча основа малої прози Д. Боярчука – великий життєвий досвід. Народився він у забутому Богом селі Святець на Хмельниччині 1 листопада 1942 року в родині хліборобів. Злиденне дитинство дало змогу пережити авторові голод, восьмирічне ув’язнення батька за сфабрикованою справою, його моральний злам та марну “розраду в чарці”, материну мужність, сестринську допомогу... Саме сестра забрала брата на Донбас.

Про формування мистецького досвіду автор так згадав на зустрічі з читачами в обласній бібліотеці імені М. Горького, що відбулась 2 грудня 2012 року з нагоди його 70-річчя: “У 1959 році закінчив середню школу (у нас була благодійна шкільна бібліотека, я до самозапаморочення віддавався шкільній науці, але не вистачало книг та й сільські вчительки не могли дати мені всього, про що прагнув), пізніше переїхав до сестри в місто Лугугине Луганської області. Сірий селянин, уперше побачив трамвай, автобус, телевізор, гостро відчув дефіцит знань, особливо з літератури. На той час я вже “захворів” на віршування, але розумів, що мій творчий рівень був просто нікчемним. Свідомо влаштував собі додаткову дворічну самопідготовку з мови та літератури, перш ніж вступити в 1963 році до Луганського педагогічного інституту”. Учительський диплом привів Д. Боярчука до заповітної мрії – він з погордою став журналістом, і робота на цій ниві принесла йому не лише винагороди, а й багатющий прототипний матеріал для його творів:

працюючи відповідальним секретарем у “Нашій газеті”, він отримував безліч листів від читачів з проханням про допомогу.

Кожен твір автора – це своєрідний пошук морально-етичних цінностей, які стали губитися сучасником у вирі життя. Безумовно, єдиної типології цінностей на сьогодні не існує, проте митець за основу бере загальнолюдські гуманістичні засади, намагається дати відповідь на питання, з яких душевних джерел завжди живляться добро, милосердя, готовність до самопожертви.

Новели автора в своєму будуванні не порушують усталеної в літературознавстві дефініції: динамічний сюжет, тонкий психологізм, поетична мова. Але відрізняє їх від творів інших митців простота та пересічність образів, що дає змогу реалістично легко відобразити мотивацію поведінки героїв.

Промовистою в цьому ракурсі є новела “Скарб” [3, с. 198-200]. З головною героїнею, померлою Барвінчихою, ми знайомимося лише зі спогадів активіста-пенсіонера Григорія Семихатка, якому сільрада надала завдання розшукати для поховання небіжчиці гроші, що копичила “у скриню” стара. Перед нами постав стереотипний портрет бабці, ображеної на життя й людей: самотньої, мовчазної, скупкої на слова подяки: “Не любить Семихатко людей скнарних, слизьких за натурою, з фальшивими помислами і ділами. Саме такою вважав він останні роки Марію Барвінок” [3, с. 198] .

Окрім того, жінка, працюючи на фермі, городі ніколи не дозволяла собі ні вдосталь поїсти, ні розкоші. І заздрісне людське “скільки їй одній треба” бентежило односельців, бо, перейшовши на пенсію, “стареча скнарість” загостила конфлікт селян з Марією, яка навіть подарований дирекцією агрофірми телевізор “продала”. “Отака була дрібненька душа в Барвінчихи. Все складала скарб у якусь скриньку. Баба Мотря не раз бачила, як, застукана зненацька, Марія поспішно ховала загадковий ящик під ліжко. Таїлась невідомо від кого і для чого...” [3, с. 199]. Свою поведінку стара нічим не виправдовувала, бо жила, за її словами, для онуків, яких у неї не могло і бути (удовою стала ще в двадцять років, чоловіка забрала війна, удруге не одружилась, дітей не мала).

Катарсисною для діалогу автора/реципієнта виступає остання сцена: скарб знайдено. Це скриня з квитанціями про перерахунки грошей на дитбудинок, альбом з химерними візерунками та дитячими малюнками від 38-ми онуків із 7-Б, листи та листівки, подяки бабусі за смачні полуниці та городину й новенький телевізор. Ціннісне переосмислення подій не завершується пафосно, бо реципієнт, безумовно, відчує й власну провину в нечуйному відношенні до головної героїні: “Григорій обережно кладе альбому скриньку, закриває її. Потім тихо підходить до покійниці, що лежала така ж горда, якою була і в житті, скидає шапку і, опустившись навколішки, цілує її схрещені на грудях руки” [3, с. 200].

Проблему недбалого відношення до людей похилого віку розкрито й у новелі “Півхлібини” [3, с. 201-204]. Сюжет її доволі життєво банальний, сусідський: занедужала старенька Марина Михайлівна, їсти ще варить, проте хліба купити не може, ноги не слухаються. Вона сподівається на допомогу сусідів – молодій подружньої пари з хлопцем-шестикласником: господарка Ганна готується до зустрічі гостей, чоловік чесно відпочиває на дивані, син Валерик грає на вулиці, дивиться мультфільми, спить. Для всієї родини прохання сусідки купити хлібину в крамниці – зайвий клопіт, що відриває їх від хатніх справ. Сусіди навпроти – студентська закохана пара, їх “любов годує”, сусід праворуч – кандидат, який за “окраєць хліба дисертацію віддав би...” Рятівницею стала маленька чужа дівчинка із сусіднього будинка, що пожаліла бабусю, яка намагалася шкандибати за хлібом.

Але трагедійність ситуації в авторській рецепції не в змальованій картині сусідської байдужості, а у світоглядних орієнтирах сучасників, які сформувалися в “твинтиковій коробці-багатоповерхівці”, заснованих лише на тверезій прагматичності. Набатною пересторогою виступає неусвідомлення справжньої цінності людських стосунків, заснованих на щирій допомозі старшим, а не на майново-грошових відносинах.

Сусідка Ганна, яка так і не змогла допомогти немічній сусідці придбати хліба, прийшла по хліб до бабусі, бо “...прорахувалась, знаєте. Думала, гості післяобідні, багато не їстимуть, а воно ж – страшний суд!” Безапеляційно Страшним судом, духовно апокаліптичною виступає остання сцена новели (бо відверто щиро її завершує представник майбутнього – бешкетник Валерик): хлопець, коли вранці біг до школи, зайшов до старенької сусідки віддати мамин борг: “– За хліб... Говорила, вчора у вас брала. Дзенькнули на долоню мідяки. Холодні. Пекучі...” [3, с. 204]. Висновок один – таке покоління не має надії на достойне життя, бо формується на хибних цінностях.

Гармонійне, проте ніким не прийняте життя діда-лахмітника Степановича стало замальовкою новели “Сумна казка” [3, с. 206]. Відверта життєва правда, яка іноді руйнує в людині людину, зображує нам картину цькування дивного смітника, що збирав наїдки, шматки хліба для вуличних голубів. Дивакувате заняття старця всіх сусідів подразнювало: антисанітарні житлові умови позначалися на добробуті мешканців багатоповерхівки. Але голуби – це єдині істоти, кому він був потрібним. Отже, людина, як біологічно егоїстична натура, що знаходиться у вічній боротьбі за виживання в цьому складному світі, щаслива лише у своєму призначенні – бути потрібним іншим (хоч у годуванні голубів чи котів, хоч у зборі сміття тощо).

Ця ціннісна аксіома закладена в народній філософії: “Та от не стало Степановича. Як жив без людської уваги, так і помер – без чийхось сліз і душевного болю. Наче викинув сам себе, як непотріб на вічний смітник, де ніхто і ніколи його вже не знайде.

І валяється в контейнерах осквернений кимось хліб – нема кому підібрати.

Замоккли сусіди – хоч і нехристи, а затирили: про небіжчика поганого не кажуть.

І сидять серед двору зграї сумних голодних голубів, пильно вдивляючись у розчинені двері знайомого під'їзду. Чекають” [3, с. 206].

Найвищим ціннісним категоріям батьківського й синівського обов'язків присвячені новели “Чому ти не приходиш, тату?” [4, с. 72-77], “Без Бога в душі” [4, с. 5-9], “Мелодія осіннього дощу” [4, с. 58-72] “Кам'яна” жінка” [4, с. 46-54]. Перші дві розповідають про трагедії маленьких людей, яких залишили їх горе-батьки, і доля подарувала їм справжню батьківську й материнську любов від зовсім сторонніх, проте небайдужих людей. А дві останні продукують звичайні буттєві картини материнського горя, яке все своє життя поклали на вівтар власних егоїстичних дітей. Обидві головні героїні на старості доживали серед добрих людей (одна в притулку для людей похилого віку, друга – в новій комуналці, куди її відселив син).

За Сократом, знання поділяються на два типи: перший – ті, що дозволяють людині правильно прогнозувати і здійснювати свої практичні кроки; другий тип знань – ті, що дають людині розуміння вищих життєвих цілей. Герої всіх новел Д. Боярчука завжди знаходяться в постійній боротьбі за першість між цими ціннісними досвідами. І в змалюванні образу сучасника перемагає другий тип реалій, заснований на морально-етичних загальнолюдських канонах багатьох поколінь.

Принцип гуманістичної спрямованості суспільства, до якого намагається йти людство, передбачає, що абсолютною домінантою буття є людина як найвища соціальна цінність. І на нашу думку, такі твори, як новели Д. Боярчука, мусять ставати настільними, бо викликають повагу і співчуття до людини, захоплення нею. Його твори дозволяють усвідомити органічний зв'язок між духовною культурою автора і реципієнта, спонукає кожного з учасників діалогу до самовизначення ідеалів власної духовної культури в умовах даної системи екзистенціальних цінностей.

Безперечно, наша розвідка ще отримає подальші дослідження літератури рідного краю в аксіологічному аспекті, бо вивчення літературного краєзнавства сприяє не лише осмисленню історії і літератури малої батьківщини, воно стимулює самовдосконалення і саморозвиток особистості, для якої приклад вихідця з рідного краю слугує дієвою моральною школою.

Література

1. Малахута М. Диво людської душі / **Микола Малахута** // Жайвори над Луганщиною: Літературні портрети членів Луганської обласної організації Національної спілки письменників України. Частина II. – Луганськ: Світлиця, 2004. – С. 196-197. **2. Островська Г.** Діапазон можливостей аксіологічного підходу до вивчення життя та творчості

зарубіжного письменника / Галина Островська // Вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. Вип. 3. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. – с. 98-102. **3. Жайвори над Луганщиною:** Літературні портрети членів Луганської обласної організації Національної спілки письменників України. Частина II. – Луганськ: Світлиця, 2004. – 344 с. **4. Боярчук Д.** Повінь. Новели, оповідання, коротка повість / Дмитро Боярчук. – Луганськ: “Альма-матер”, 2002. – 140 с. **5. Механікова О.О.** Аксиологічний аспект сучасних екзистенціалістських студій (на матеріалі романної прози С.Беллоу) [Текст] / О.О. Механікова // Гуманітарний Вісник. Серія: Іноземна філологія: Всеукр. зб. наук. пр. Число 10: У двох томах. – Черкаси, ЧДТУ, 2006. – С.89 – 92.

Анотація

С.А. Негодяєва. Інтерпретаційна модель сучасника в новелістиці Дмитра Боярчука: аксіологічний підхід.

У статті розглядається рецепція сучасника в новелістиці письменника Луганщини Дмитра Боярчука в аксіологічному ракурсі.

Домінанта його творчості – удало вкорінюється в особистісну орієнтацію справжньої людини, що живе за законами власної совісті й формує систему морально-етичних цінностей, заснованих на доброті, милосерді, співпереживанні, готовності самопожертви заради інших.

Ключові слова: літературне краєзнавство, Дмитро Боярчук, аксіологічний аспект, цінність, мотивація.

Аннотация

С.А. Негодяева. Интерпретационная модель современника в новеллистике Дмитрия Боярчука: аксиологический подход.

В статье рассматривается рецепция современника в новеллистике писателя Луганщины Дмитрия Боярчука в аксиологическом ракурсе.

Доминанта его творчества – удачно укореняется в личностную ориентацию настоящего человека, который живёт по законам совести и формирует систему нравственно-этических ценностей, которые базируются на доброте, милосердии, сопереживании, готовности саможертвенности ради других.

Ключевые слова: литературное краеведение, Дмитрий Боярчук, аксиологический аспект, ценность, мотивация.

Summary

S.A. Negodiayeva. Interpretational model of a contemporary in the short-stories by Dmitry Boyarchuk: axiological approach

The work considers reception of a contemporary in the short-stories by a writer from Luganshchina Dmitry Boyarchuk in an axiological aspect.

The dominating idea in his works implants successfully into personality orientation of the real human living according to the rules of his conscience and developing a system of moral and ethical values that are based on kindness, charity, and empathy, readiness to self-sacrifice in sake of others.

Key words: literary local culture, Dmitry Boyarchuk, axiological aspect, value, motivation.

Реферат

Безперечною проблемою для словесників-практиків залишається відсутність методичного інструментарію для конструювання уроків літератури рідного краю (художнього та фактажного матеріалів, методичних розробок тощо). Розвідка покликана саме на вдосконалення роботи вчителя в даному аспекті. Її метою обрано дослідження рецепції сучасника в новелістиці Дмитра Боярчука в аксіологічному ракурсі.

Новели письменника – це сучасні твори для сімейного прочитання, своєрідний пошук морально-етичних цінностей, які стали губитися сучасником у вирі життя. Безумовно, єдиної типології цінностей на сьогодні не існує, проте митець за основу бере загальнолюдські гуманістичні засади, намагається дати відповідь на питання, з яких душевних джерел завжди живляться добро, милосердя, готовність до самопожертви.

Новели автора в своєму будованні не порушують усталеної в літературознавстві дефініції: динамічний сюжет, тонкий психологізм, поетична мова. Але відрізняє їх від творів інших митців простота та пересічність образів, що дає змогу реалістично легко відобразити мотивацію поведінки героїв.

Найвищими ціннісними категоріями в рецепції автора виступають категорії добра і зла, любові та милосердя як християнських чеснот, батьківського й синівського обов'язків тощо. Герої всіх новел Д. Боярчука завжди знаходяться в постійній боротьбі за першість між різними ціннісними досвідами. І в змалюванні образу сучасника перемагають ті, що дають людині розуміння вищих життєвих цілей, заснованих на морально-етичних загальнолюдських канонах багатьох поколінь.

Report

Lack of methodical instruments to build the lessons on literature of the native land is still an undoubted problem for philologists-practitioners. It goes about feature and fact materials, methodical course books, etc. The work is to improve the teacher's work in this aspect. It aims on consideration of a contemporary in the short-stories by Dmitry Boyarchuk in axiological perspective.

Writer's short-stories are up-to-date works for family reading; it makes a kind of search of moral and ethical values that people are losing in their merry-go-round of life. There is no a unified typology of values at the moment surely. But the artist uses as a base universal humanistic values and tries to find an answer concerning kind of sole resources for nutrition of kindness, charity, and readiness to self-sacrifice.

Author's short-stories by their structure do not break fixed in literary criticism definition; they have dynamical plot, dainty psychology, and poetic style. But they differ from the works of other artists through the simplicity and

homeliness of images. It gives opportunities to show motifs of the heroes' behavior easily and quite realistic.

Categories of good and evil, love and charity as Christian virtues, and father's and filial duty appear as the highest values in the author's reception. Heroes of all short-stories by D.Boyarchuk are always struggling for the first place among various value experiences. And experiences that give to a person the highest life purposes based on the moral and ethical universal canons of many generations are shown as winners in the created image of a contemporary.

Заявка на участь

**у Всеукраїнській науково-теоретичній конференції
“Іван Білогуб – дослідник, педагог, людина”**

Прізвище, ім'я, по-батькові: Негодяєва Світлана Анатоліївна

Науковий ступінь, вчене звання, посада: кандидат філологічних наук,
доцент

Місце роботи: ЛНУ імені Тараса Шевченка, кафедра української
літератури та методики її викладання

Службова

адреса _____

—

Домашня адреса: 94701, вул. Капанеллі, б.5, кв. 2, м. Ровеньки
Луганської області.

Телефон _____ моб. 050 68 27 894 _____

E-mail _____ govqueen@mail.ru

Назва доповіді: Інтерпретаційна модель сучасника в новелістиці Дмитра
Боярчука: аксіологічний підхід.

Планую (**потрібне підкреслити**)

- > виступити з доповіддю (10 – 15 хв.);
- > виступити з інформацією (5 хв.);
- > тільки публікація.

Необхідність житла на час

конференції: _____

- > кількість днів перебування у

Луганську _____